

ТИЛДЕРДИ ОКУТУУНУН МЕТОДИКАСЫ
МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ЯЗЫКОВ
METHODS OF TEACHING LANGUAGES

Абдраева Н.Э.

КЫРГЫЗ БАЛДАР АДАБИЯТЫНЫН АЙДЫҢЫ

Абдраева Н.Э.

ФОН КЫРГЫЗСКОЙ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

N.E. Abdraeva

AGAINST THE BACKGROUND OF CHILDREN'S LITERATURE

УДК: 82.09 (075.8)

Бул макалада азыркы учурдагы балдар адабиятынын зарылдыгы тууралуу сөз болот. Автор жалпы дүйнөлүк кыймылды жана анын Ала-Тоо аймагына тийгизген таасири тууралуу сөз кылат. Балдар адабиятынын спецификасы жана анын изилдениши каралат. Балдар акын-жазуучуларынын балдарга арналган чыгармалары тууралуу сөз болот. Балдарга арналган чыгармалардын тарбиялык мааниси, дидактикалык материалдар аркылуу балдардын инсандыгын өнүктүрүү, өстүрүү сыяктуу маселелер каралат.

Негизги сөздөр: балдар адабияты, элдик тарбия, баланын курак өзгөчөлүгү, мамлекеттик стандарт, окуу программасы, руханий маданият, окуу ишмердүүлүгү, тематика, поэтика, окутуунун максаты, окутуунун милдеттери

В данной статье рассмотрены проблемы современной детской литературы. Со стороны автора выявлено и рассмотрено взаимодействие мирового сообщества Кыргызской детской литературы. Рассматривается специфика и изучение детской литературы и творчество, произведения детских писателей и поэтов. А так же изучается значение детских произведений на воспитательный процесс и развитие личности детей через дидактические материалы.

Ключевые слова: детская литература, народное воспитание, возрастные особенности ребенка, государственный стандарт, учебная программа, нравственная культура, тематика, поэтика, цель обучения, задачи обучения.

This article discusses the problems of modern children's literature. The author identified and examined the interaction of the global community of the Kyrgyz children's literature. Specifics and study of children's literature.

Key words: children's literature, national education, age characteristics of the child, the state standard, the curriculum, moral culture, topics, poetics, obuchenie goal, learning objectives.

Адамзаттын тарыхы – келечек муундарына жеткиликтүү билим жана жетиштүү тарбия берүүнүн тарыхы. Кайсыл эл өзүнүн балдарын адептүү, илим-билимдүү, дени сак, акыл-эстүү кылып тарбияласа, ошол элдин эртеңки күнү жарык, келечеги кең болгон, тескерисинче, кайсыл элдин балдары адепсиз, түркөй болсо, ошол эл жашоосун токтотуп,

тарых бетинен түбөлүк жоголгон. Балдар үчүн кам көрүүнүн башкы жолу – аларды өз элинин руханий маданияты менен тааныштыруу. Эл балдарды тарбиялоодо ар бир курактын өзүнө жараша өзгөчөлүгү бар экендигин, ар бир жаш бөбөктү, өспүрүмдү тарбиялоодо анын мүнөзүнө карап мамиле кылууну эске алып, алардын ошол өзгөчөлүктөрүнө ылайык көркөм чыгармалар менен камсыз кылган. Бүгүнкү күндө биздин коомдо ар кандай зордук-зомбулук, баңгилик, ичкиликке берилүү, адамдарды кордоо, ыймансыздык, диний агымдарды ээрчип кетүү ж.б. терс сапаттар күчөп жатат. Кыргыз коому руханий-ыймандык деградацияга туш келди. Мына ушундай шартта балдарды адабияттын дүйнөсүнө алып кирүү, өрнөктүү каармандардын үлгүсүндө тарбиялоо өзгөчө мааниге ээ. Адабиятты окутуунун маани-маңызы тууралуу «Кыргыз адабиятынан билим берүүнүн мамлекеттик стандартында» мындай айтылат: «Адабий билим берүүнүн жалпы максаты – мектеп окуучусун өз улутунун жана дүйнөлүк көркөм адабияттын мыкты казыналары менен тааныштыруу. Алардын дүйнөнү кабылдоодогу эстетикалык табитин ойготуп, өнүктүрүп, атуулдук, адеп-ахлактык позициясын бекемдөө. Мындай максат-милдеттерди аткаруу үчүн: өз улутунун жана дүйнө адабиятынын мыкты үлгүлөрүн окуучуларга окутуп-үйрөтүү керек; окуучулардын көркөм нарктарды кабылдоосун жана сөз өнөрүн мыкты өздөштүрүүсүн камсыз кылган билимин жана билгичтигин, көндүмдөрүн калыптандырып, адабиятты улуттук жана бүткүл адамзаттык негизде кабыл алуусун иштеп чыгуу; инсандын личност катары эмоционалдык маданиятын өнүктүрүп, анын дүйнөгө, жашоого, искусствого болгон мамиле-жообун, социалдык түшүнүгүн калыптандыруу; адамда көркөм чыгармачылык табитти, жөндөмдү өнүктүрүү, анын чыгармачылык ой чабытын, образдуу ой жүгүртүүсүн, эстетикалык туюм-сезимдерин жана анын келечек жашоо турмушунда зарыл болгон жана башка түшүнүк, көз караштарын өстүрүү; окуучунун көркөм чыгарманы кабыл алуусундагы эмоционалдык баалуулук мамилелерин, интеллектуалдык кайрымдуулугун жана рефлексин тарбиялоо, анын

бийик эстетикалык табитин жана керектөөсүн калыптандыруу; окуучунун адабий речин өстүрүп, эркин жана сабаттуу сүйлөй жана жаза алышын, көркөм лексикасынын жана ой жүгүртүүсүнүн бай болушун камсыз кылуу» [1, 206-207]. Демек, педагогикалык жогорку окуу жайларында окуп жаткан болочок мугалимдерге балдар адабиятын окутуунун максаты – алардын кыргыз балдар адабияты тууралуу түшүнүгүн калыптандыруу, ал адабияттагы эстетикалык көрөңгөнү, идеялык-тематикалык маани-мазмунду келечектеги окуучуларына ачып бере алуу компетенттүүлүгүнө жетишүү.

«Кыргыз балдар адабияты» дисциплинасы педагогикалык билим берүүчү жогорку окуу жайларынын «Мектепке чейинки билим берүү», «Башталгыч билим берүү», «Кыргыз тили жана адабияты» адистиктеринде жана педагогикалык орто окуу жайларында окутулат.

Азыркы ааламдашуу доорунда электрондук массалык-маалымдоо каражаттарынын, биринчи кезекте интернеттин, дагы башка маалыматтык технологиялардын балага таасир этүүсү активдешип, алардын көркөм адабиятка болгон кызыгуусу басаңдаган шартта билим берүү процессин жаңылоо, кыргыз элинин кылымдар бою колдонуп келген улуттук көрөңгөлөрүн, рухий-адептик баалуулуктарын азыркы студенттерге, алар аркылуу мектеп окуучуларында жеткирүү улуттук интеллигенциянын алдына коюлган зор милдеттердин бири. Кыргыз балдар адабияты – элибиздин фольклордук мурастарында сакталып келген, андан кийин профессионалдык акын-жазуучулардын чыгармаларында улантылган жалпы адамзаттык мааниге ээ руханий-адептик дөөлөттөр. Мына ошол дөөлөттөр педагогикалык адистик берүүчү жогорку окуу жайларында билим алып жаткан студенттерге «Балдар адабияты» дисциплинасы аркылуу өтөт, ошол дисциплинаны үйрөнүү аркылуу болочок мугалимдердин тилдик-коммуникативдик, этномаданий, этнопедагогикалык компетенттүүлүктөрү калыптанат. ЖОЖдордо болочок мугалимдерди кыргыз маданиятынын жана адабиятынын материалдарын колдонуп даярдоо проблемалары айрым адистердин (А.Алимбеков, А.Аттокуров, Н.Дюшеева, Б.Муратбаев, Ж.Сулайманкулова, Н.Шадиев, Т.Каранова ж.б.) кандидаттык диссертацияларында каралган. Булардын ичинен ЖОЖдордун педагогикалык факультеттеринде балдар фольклору аркылуу студенттерди окуучуларга атуулдук тарбия берүүгө үйрөтүү жолдору боюнча Т.Каранованын диссертациясы биздин изилдөөгө бир топ жакын, бирок ал бир дисциплинаны окутуунун жалпы маселелерин караган эмес. ЖОЖдордо кыргыз адабиятын окутуу боюнча Б.Үкүева «ЖОЖдордо студенттердин чыгармачылык активдүүлүгүн жогорулатуунун илимий-методикалык негиздери» деген докторлук диссертациясын коргогон, анда «Балдар адабияты» дисциплинасы объект болгон эмес. Ал эми көптөгөн диссертациялар жана эмгектер (Алымов Б., Абдыкадырова М., Байгазиев С., Батаканова С., Исамидинов И., Иманалиев К., Ишекеев Н., Кангельдиев Н.,

Мамбеталиев К., Молдогазиев Т., Момуналиев С., Муратов А., Оторбаев Б., Рысбаев С., Саалиева Д., Тешебаев М., Турдугулов А., Уразова Ж., Шаимкулов О. ж.б.) негизинен кыргыз адабиятын мектепте окутуу проблемасын изилдешкен. Теориялык жана практикалык жактан педагогикалык адистик берүүчү ЖОЖдордо кыргыз маданиятынын жана адабиятынын материалдарын колдонуп студенттерди даярдоо проблемалары бир топ окумуштуулар тарабынан ар түрдүү аспектиден каралганы менен, тилекке каршы, аталган проблема ушул күнгө чейин «Балдар адабияты» дисциплинасынын мисалында ырааттуу изилдөөгө алынган эмес. Анын башкы себептери жана карама-каршылыктары төмөнкүлөр: аталган дисциплина көп жылдардан бери окутулуп келе жатса да, туруктуу жана сапаттуу окуу программасынын, окуу китептеринин иштелип чыкпагандыгы, окутуучулардын иш тажрыйбалары, окутуу методикасы жыйынтыкталбагандыгы; кыргыз балдар адабиятынын теориясы, тарыхы жана акын-жазуучулардын адабий портреттери ушул күнгө чейин жеткиликтүү изилденбегендиги; учурда жаш муундарды жетилген инсан катары калыптандырууда тарбиялоого болгон талаптын өсүшү менен аны ишке ашыруунун илимий-методикалык өбөлгөлөрүнүн ар тараптуу ачылып берилбегендиги; улуттук балдар адабиятынын бай казынасы болсо да, алардын үзүрүн азыркы жаштардын билимин, тарбиясын жогорулатуу процессинде натыйжалуу колдоно албай жаткандыгыбыз; болочок мугалимдерди балдар адабияты аркылуу жогорку окуу жайында этномаданий, тилдик-коммуникативдик, этнопедагогикалык негизде компетенттүүлүктөрүн калыптоо боюнча даярдоо проблемасынын теориялык жактан изилдөөгө алынбагандагы жана бул дисциплинаны окутуу багытында мамлекеттик стандартка ылайык келүүчү методикалык сунуштардын иштелип чыкпагандыгы ж.б.

Балдар адабияты – жалпы адабияттын бир бөлүгү, анын ажырагыс тутуму. Бардык эле оозеки айтылган, жазылган чыгармалар кандай гана курактагы, кандай гана көз караштагы, кандай гана психологиядагы адам болбосун уга берүүгө, окуй берүүгө ылайыкталат. Мисалы, манасчы эпостун үзүндүсүн айтып жатып, бул жери балдарга, бул жери чоңдорго деп отурбайт, өзү даяр сюжет менен айта берет, бирок ошол айтылып жаткан нерсени ар ким өз түшүнүгүнө ылайык кабыл алат. Балдар адабиятынын спецификасын ушунда – балдардын курак өзгөчөлүгүнө ылайыктуулугунда. «Балдар адабияты» деген термин-түшүнүк совет учурунда пайда болуп, колдонула баштаганы менен кыргыз эли байыртадан эле балдар үчүн чыгармаларды айтып, таалим-тарбия ишине таасирин тийгизип келген.

Психологиялык эксперименттер да балдардын акыл-туюмунда лирикалык көтөрүңкүлүк менен баян кылып берилген окуялар көпкө эсте болуп, узак убакыт сакталат деп тастыктаган. Баяндоодо лиризм канчалык терең жана олуттуу болсо, чыгарманын эстетикалык таасири да ошончолук терең жана

олуттуу болот. Н.А.Некрасовдун «Мазай баба жана коёндор», А.П.Чеховдун «Каштанка», И.С.Тургеневдун «Муму» сыяктуу чыгармалары ушундай өзгөчөлүктөргө ээ.

Адабияттар:

1. Кыргыз адабиятынын билим берүүнүн мамлекеттик стандарты [Текст] // Кыргыз Республикасынын мектеп-

теринде предметтик билим берүүнүн мамлекеттик стандарттары. – Б.: 2006. – 206-207-бб.

2. Шермухамедов П. Узбек болалар адабияты: дарслик-хрестоматия [Текст] / П.Шермухамедов, Ж.Турсунов, О.Сафаров, Х.Эгамов. – Ташкент, 1976. – 240 б.

3. Муратов А. Кыргыз балдар адабияты: окуу китебине кошумча колдонмо [Текст] / А.Муратов, К.Исаков. – Б.: Айат, 2012. – 264 б.

Рецензент: к.пед.н. Бектурова Э.О.
